

JOSEMARI VELEZ DE MENDIZABAL

BALANTZEEN BALORAZIO DESBERDINA

Kontabilitateko izkutuetatik barrena abiatu nintzenean —eta ordudanik ia hogeita hamar urte eman dira oharkabeen— ezin nezakeen pentsa balantzeek era askotako orekak zein desorekak azaltzeko balio zutenik. Nire jakinduriaren eskema txiki hartan numeroei eskaintzen nien lehentasuna, beste zenbait balore-mota ere Aktibo eta Pasiboaren koordenadetatik pasara zi genitzakeela iragarri gabe. Hala eta guztiz ere, eta kontabilitatearen zutabeak nigan sendoagoak zirenean irakasle haietako batek egin zigun mugaketa ez dut oraindik ahantzi: *atera bezain laster zaharkitua dagoen argazki baten antzekoa dugu balantzea. Ez digu, berez, ezer adierazten.*

Definizio hark geroko urteetan biziki lagundu dit. Eta «Galerak eta Irabaziak» konzeptu erlatiboa dela konturatu ahal naizen bezalaxe —zenbat dibidendo banatu dira, fikziozko irabazien kontura!!— balantze itxi bateko osotasunak errealitatea nekez adieraz dezakeela jakin dut, izan ere garrantzitsuena ez baita argazkia, horrek inoiz jasoko ez duen tendentziaren ebaluazioa baizik. Beraz, balantzeak hankamotz geratzen zaizkigu eta balantze-bateria bat beharko genuke joerak norantz garamatzen antzeman dezagun. Baina uneko joera ezagututa ere, zalantza beti nagusi izango da, biologikoki aztertuta bizitza zeharo zalantzakorra baitugu. Eta pertsonen erreakzioetan gainerako baldintzek biologiak beste indar dutela gogoratzen badugu —politikoak txikienak ez direlarik— irakurlea nirekin egongo da balantzearen deskribapenak oso muga estuetara behartzen gaituelakoan.

Biologia aipatu dut eta gauza jakina da kultura biologi premiak asetzetik sortzen dela batipat. Baina pertsonak ez du bere premiaren sua amatatzen animalia den aldetik, beharren ingurutik estatus jatorragoa eta hobea lortu nahi duelako baizik. Hortik, bada, etsipenaren jatorburua, baten helburuak topo egin baitezake bestearen nahiarekin eta bien arteko gatazkan norbait galtzaile aterako da. Horixe da, ene uste apalean,

euskal gizartean orain arte bederen nabarmenduriko fenomeno disfuntzionala. Horren egiaztapenak eraman al du Anjel Lertxundi, «*hondoa jotako herri baten itxura guztiak ditu gure honak: noraeza da nagusi; indefinizioa gida, hezurduza eza ardatz*» idaztera? Ez nuke ezetz esango.

Baina, derrigorrezkoa al da —gauden egoeran egonik— istilu itsusi eta izengabeko amaitezinean euskaldunok galtzaile kronikoak izatea? Zenbat mende darama *Euskal Herriak* bere burua aurkitu guran? Noiz egon da Vasconia zaharra egun bezain ahaltso, euskaldunoi dagokigun kalitate-maila emateko? Arrapaladan datozkidan galdera horiei unetxo bat eskaini gabe aurrera nekez joko dugula iruditzen zait eta norbaitek «*inozo halakoa!*» bota diezaidakeen arren, esfortzuak merezi duelakoan nago.

Masokista ez den inork ez du behin eta berriz garaitua izateko sentimendua atsegin eta ez dugu ahaztu behar garaitua eta jipoitua sinonimoak ditugula gehienetan, eta gure kasuan beti. Espainiako Urrezko Mendeetatik euskalduna (*vizcaino*-a) barrerarrizko osagarria izan da haien literaturan eta gaur egun ere horrela da, espainiar komunikabideek euskaldunen esparrua folklore huts bezala azaltzen digutelarik. Baina, kontuz!, ezin dakioke soil-soilik Madril zein Paristik datorren jarioari erru osoa leporatu, ezta gutxiagorik ere. Dena den, iruditzen zait aspalditik ari garela lelo berdinarekin bueltaka, ez al da horrela? Masokistak berbiote, beraz? Gure patu miserablean gozatu egiten dugula esango luke edozein behatzaile kritikiko inpartzialek. Baina hori ez da egia eta euskaldunok bakarrik dakigu zer nolako sufrimendua den gurea, bide egokitik —ez dut esaten ZUZENETIK, hori gehiegi bailitzateke— noiz abiatuko ote garen zain.

Komentzituta nago *vasco* izatea borondatezko kontzeptua dela. Horregatik Juan Mari Bandres jauna, berak horrela nahi badu, Arzallus bezain *vasco*-a izan daiteke, arestian aldarrikatu duen bezala. Baina *psoezialista* ohiak uka ezin dezakeena zera da, Arzallusek euskalduntasunean lehia irabazten diola. Eta Mayor Orejak ere Euskadiko lehendakaritzarako oposizioak egin ditzake, nahiz eta euskara ikasteko inolako gogorik

ez duela garbi utzi duen. Baina, itxura guztien arabera, badi-rudi alderantzizko jarrera —hau da, ni euskalduna naiz eta nahikoa dut— ez daudela prest onartzeko. Eta indarra erabiltzen dute gure nahia, erabat legitimoa!, deuseztatzeko.

Urriaren 23ko hauteskundeetako emaitzak dardara batean ipini omen ditu gure Herriaren zutabe politikoak. Eta bapatean batzuen autoitsukerian argia egin da eta euskal mosaikoa margo askotakoa dela konturatu dira. Bazen garaia! Orain Eusko Jaurlaritzako osaketa berriaren zain gaude, ejekutibo horrek ekarriko dituen neurriak nolakoak izango diren ezagutzeko irrikan. Niri, behintzat, gustatuko litzaidake Hezkuntza Saitetik konponbidea ematea Unibertsitateko hainbat Fakultatetan pairatzen ari diren irakasle euskaldunen ezari. Parentesien artean diodan, ezin dudala ulertu nola ez zitzaion orain dela hamabost urte inortxori otu, ikastoletako ikasleen jarioari Unibertsitatean jarraipena eman behar zitzaiola. Bestalde, gustoz ere hartuko nuke, Euskal Elkarte Autonomoko Unibertsitatearen eraikuntzan, behin eta betikoz, egiazko artikulazioaren programazioari ekin diotelako albistea. Eta gustatu eta gustoz idatzi ditut, suabe-suabe, itxaropen horren atzean ESKUBIDE osoaren oinarria dagoela ahantzi gabe.

1984ko Otsailean bisita bat egin nion Montrealen Quebec-eko Kultura Ministroa zen Clement Richard jaunari. Jaurlaritzaren abertzale baten ordezkari bezala nindoan eta Hezkuntza eta Kultura Sail bakar batean genituela bilduta azaldu nionean, «*Euskal Herrian ez duzue hezkuntza-arazorik, ala?*» galdetu zidan, ahaleginik handiena kultur arloari eskaintzen geniolakoan, nonbait. Ez nuen bere uste okerretik atera nahi izan, neronek ere ez bainuen ongi ulertzen desproposito hura. Hamabi urte joan dira ordudanik eta zurrumurruek diotenez, gaizki ulerturiko ekonomi arazoak direla-eta, Eusko Jaurlaritzako Kultura Saila desagertzeaz dago, besteren batek irentsia. Abertzale naizen aldetik atzerapauso itzela irudituko litzaidake, administrazioko murrizketaren aitzakian erabaki hori hartzeak ez bailioke mesederik egingo, nire gisako kaskailon baitan den nazio-proiektuari.

Eta, esanda utzi dudana bezala, kulturara biologiarren bideetatik iristen bada ere, legea, hezkuntza eta ekonomi antola-

kuntza sendoa behar-beharrezkoak ditugu haren jarraipena bermatzeko. Niri iruditzen zait, errealista naizelako, gaur egun Euskal Herria zatitua dagoen hiru administrazio-esparruetatik bitan baldintza guztiak ematen direla euskaldunoi lege, hezkuntza eta ekonomiatik erantzun egokia emateko. Bi horietako batek, gainera, abertzaletasunaren «label»a erakus dezake oraindik. Beraz, borondate politikoa bihurtzen zaigu erabateko faktore gure gizartearen premien konponbidean. Eta ez dadila inor etorri inobilismorik itxienetik pertsonaren albedrio askearen izenean mintzatzera! Horrelako planteamenduak egin direnean, ez dakit zergatik baina beti euskaldunon kalterako izan ohi da. Badirudi gure izaerari dagokion tratamendua bigarren mailakotzat hartzen dela, baita hemengo instantzietan ere. «Itxaron dezagun», «oraindik ez da ordua» eta antzekoek pentsamolde atzerakoi bezain mesfidagarria erakusten dute eta euskal gizarteak bere nortasunari eutsiko badio jarrera ausartei esker lortuko da.

1994ko Kultur Balantzeraren partida berriak azaldu dira. Kontabilitatearen mekanikak agintzen duenez, «Galera eta Irabaziak» deritzanaren bitartez agertu behar dira asiento guztiak, amortizazioaren bidez besterik ez bada ere. Zerrenda luzea sarenezake aurtengo Balantzean. Baina partiden balorazioa egiteko orduan aditurik zintzoenak ere bere zalantzak izango lituzkeela uste dut. Ez da batere erraza eta, intangibleekin gertatzen den bezala, baliteke Aktiboan egon behar luketen batzuk epe laburrean Pasibora igaro behar izatea, «kanbio-diferentziaren gorabeherak» direla eta. Gauza jakina da euskaldunok ez dugula, operazioa hitzartzean, dibisaren balorea aseguratzeko ohiturarik eta akats horrek buruhauste franko sortzen ditu.

Edozein Balantzeri eska dakiokkeen nolakotasunik garrantzitsuena sendotasuna da. Horrexek ematen dio egiazko balioa, behin-behineko operazioek mesfidantza sortzen dutelarik. Beste arlo-batera estrapolatuz, ekonomiaren zuzperraldia «pilota-rien» kulturak inoiz ekarriko ez duen arrazoi berdinarengatik kultur eraikuntza ez da finko gauzatuko bere iraunkortasuna bermatzen ez duen politika sendorik gabe. «Goodwill» edo merkatal fondo bezala ezaguna dena dugu edozein enpresa balo-

ratzean adituek kontuan izandako kontzeptua. Balantzeko ageriko partidak baino gehiago beste zenbait faktore aukeratzten dituzte entresaren metorkizuna kalkulatzeko: barne-antolakuntza, markaren ezarketa, merkatal sarea, antzinatasuna eta abar. Ez dira fidatzen, besterik gabe, zenbaki hotzek diotenaz.

Euskal Herriko Kultur Balantzea osatzen joan ahal izateko, uneko operazio eta gertaerak baino lehenago azpiegituraren egonkortasuna aztertu behar da, niri ez baitzait iruditzen, adibidez, Egin-eko Ertzaintzaren miaketa, Berako Nafarroa Oinez-en izandako istiluak, PSE-EEren euskarari buruzko topaketak edota euskalgintzaz EAeko gobernukideen artean emanikako eztabaida zorioneko Balantze horretan sartu behar direnik. Ordea, «*Lana ona, bermea osoa*» lemapean Ertzaintzak lanpostu berriak eskaintzeko irekitako kanpainak Balantzearen Pasiboa eskatzen du, berez, frantsesa, ingelesa, alemaniera, errusiera eta arabieraren pare ipini baitute euskara...beti, zoritxarrez, espainieraren morroi. Horrexek arduratzen nau zeharo, epe luzerako plangintzan ari baikara eta abiapuntua okerra izanik etorkizuna hipotekatzen ari gara... hau da, oinarrietatik ahultzen.

Adibideekin jarraituz, Guggenheim museoak on ala txarrik ekarriko ote digun baloratzeko ez dut batere erreferentziarik. Balantze guztietan bezala, zorpea luzarokoa ala epe motzekoa den aztertu beharko litzateke... eta baita ongi begiratu ondare-egitura desorekatua geratzen den ala ez. Batzuei gezurra irudi dakiekeen arren, inoiz Euskadin eginiko inbertsiorik etekinkorrena gerta bailyteke. Zer-nolako eragina du inbertsio horrek gainerakoek sailkapenean? Oztopo al da besteen garapenerako?

Niri, behintzat, gustatuko litzaidake Guggenheim museoa —edo beste edozein izeneko kapitalizazio bera— Euskaltzaindia eta Eusko Ikaskuntzaren egitura sendotuekin batera Balantze berdinean ikustea. Ura eta gatza ukatu zaizkien elkarte horiekiko erakundeek egiazko konpromezuak Aktiboaren garrantzia areagotuko luke, Euskal Herria osoan sortzezko eskubidearekin lanean diharduten bi elkarte horien behin-betikoko finkapenak euskal gizartearen osasuna bermatzen lagun-

duko lukeelarik. Eta hori horrela ez ikustea...itsu nahi izatea da. Antzematen zaidala lana non egiten dudan? Ez, motel ez! Horrela uste baduzu ez duzu ezer ulertu.

Begira, iaz ere data hauetan gutxi gora-behera, urteko ezinbesteko balantzea marrazteko lerro batzuk idatzi behar izan nituenean, aukera hartarako asmatu-rikof aforismo batekin amaitzen nuen nire aportunazioa: *Malum ex integro defectu*. Agian, ogibideak eskainitako esperientziak behartzen nau zuhurra izatera. Baina ez derrigorrez ezezkor jokatzera. Era askotako ehundaka balantze igaro dira azkeneko hogeitau urteotan nire eskuetatik eta badakit egitura sendoenekoa ere auditorearen apeta izkutuak dardaraz ipin dezakeela. Eta ahulena, aldiz, indartsu bilaka daiteke Pasiboko birsailkapenaren bidez. Giza jarraera guztiak aportunazioak direla abiapuntu axiomatikoa da. Eta iraganeko ekintzen ondorioek, gure nahiei dagokienez, pertsonok baloratutako errealitatean eta etorkizuneko ekintzen aurretik harturiko jarre-retain eragin zuzena dutela ere bai. Baina, hain zuzen ere axiomaren garapenak berak eraman gaitzake ohitura eta erakundeak oinarritzko giza premien asetze beharretik jaio direla egiaztatzen.

Inflexioko puntu garrantzitsu baten atarian aurkitzen garelako esango nuke. Oso oker egongo nintzateke lerro hauek argitaratzen direnerako euskal giroan kalitatezko aldaketa positiboa ez bada eman. Norabidearen zuzenketa jarraiarari eutsiz gero epe ertainean terreno dezente berreskuratuko genuke. Baina, inolako dudarik gabe, eguneroko ahalegin horretan zer esan handirik dugu oinezko hilkorrok. *Pelikulako* protagonistak izaten ohitu behar dugu eta inondik ere ez ahaleginetan etsi. Pelikula hitza erabili dut, Balantzea argazkiarekin alderatu baitut gorago eta, bata bestearen atzean ezarritako Balantzeen bateriak pelikularen eszenak eskainiko dizkigu.

Orain arte ikusitakoaren arabera pelikulak ez du amaiera onik iragartzen. Baina oraindik garaiz gabiltza eta sekuentzien kalitateak hobera jo dezake. JO BEHARKO DU herri honetan ilusioa berpiztuko bada.

Sarri, gure artean zer gertatzen ari den salatzeak euskal gizarteari bost axola diola ematen du. Gazteriaren borondatea mezu arrotz eta elbarrigarriek preso dutela esan liteke, gizarteko azalean arakatuz gero. Helduagooi, berriz, berehalako errentabilitatearen lilurak itsuarazi gaituela lepora dakiguke. Baina azalaren azpian mamia dagoela ahazten dugu maiz eta huraxe da eraikinaren oinarria, gure ahalegin guztien azken helburua.

Euskal kultur ikerkuntzarekin harremanetan ari garen guztiok beharrezko ariketa dugu egunero itxaropentsu jaikitzea, ilusioa galduz gero arriskutan ipiniko baikenuke etorkizuna. Eta geuri —eta ez beste inori— exijitu beharko litzaiguke balizko galeraren gaineko errespontsabilitatea. Horrexegatik, aurtengo Kultur Balantzea neurtzekoa baino kaxkarragoa dela pentsatu behar dut, nahita ez.